

REMSUT – VUOKKINIEMEN VALTASUKU

Venäjälle kuuluvan Itä-Karjalan sisämaassa, Vienassa, liikkui jo ikimuistoisina aikoina karjalaisia ja jo heitäkin ennen mahdollisesti niitä mystisiä bjarmeja, joista keskiaikaisissa lähteissä on mainintoja. Vanhimmat aikalaisasiakirjoista tunnetut asukkaat olivat kuitenkin saamelaisia. Vienalaiset osasivat vielä 1800-luvulla osoittaa saamelaisten kiviraunioita, peurahautoja ja kodansijoja.

Karjalaisia sotaretkellä. Aseet ovat veneessä, jota kannetaan taipaleen yli vesistöstä toiseen. Miekat on varmuuden vuoksi kuitenkin jätetty kupeelle. Olaus Magnus, Historia de gentibus septentrionalibus, 1555.

Ruotsin ja Venäjän 25 vuotta kestänyt kuluttava sota, pitkä viha, päättyi vihdoinkin Täyssinän rauhaan 1595. Rauha mahdollisti viimeistenkin erämaiden haltuunoton pysyväälle asutukselle. Vuokkiniemen korkeudella maanselän vedenjakajaa myöten silloin vedetty rajaosuus on vielä tänä päivänäkin Suomen ja Venäjän valtakunnanraja.

Yhdeksi Vienan keskuskyläksi muodostui aikojen myötä Ylä-Kuittijärven niemellä sijainnut Vuokkiniemi ¹. Itse kylä mainittiin asiakirjoissa ensimmäisen kerran 1655, jolloin Kuolan maaherra lähetti Vienan ja Repolan seudulle seitsemän sotamiestä kokoamaan sieltä Moskovaan lähetettävää nostoväkeä. Asukkaat karkoittivat kuitenkin sotilaat ja varoittivat uuden pakko-oton uhatessa pakenevansa Ruotsin puolelle.

Vuokkiniemen pitäjän järjestäytyminen omaksi verokunnaksi oli todennäköisesti kuitenkin tapahtunut jo aikaisemmin, pian sen alueen vanhempien kylien perustamisen jälkeen joskus 1600-luvun alussa. Kaiken kaikkiaan harvoista säilyneistä 1600-luvun lähteistä saa kuitenkin sen käsityksen, että niin kruunun kuin kirkonkin ote seudulla pysyi vielä pitkään huomattavasti löyhempänä kuin muualla Itä-Karjalassa.

Vuonna 1679 oli Vuokkiniemen alueella kolme kylää: Vuokkiniemi, jossa asui 30 miestä ja alaikäistä poikaa, Latvajärvi (17) ja Vuoninen (11). Naisia ja tyttöjäkin tietenkään oli, mutta heistä ei niin väliä vielä tässä vaiheessa, koska verot laskettiin vain miesten mukaan. Vuokkiniemen kylän yhdeksän talon isännät olivat kaikki jokseenkin hyvin toimeentulevia verotalonpoikia. Perheiden päämiesten nimet olivat Filipov, Garmšev (Harmonen), Kakkirev (Kairikainen?), Lavrojev (Lauronen), Miškujev (todenn. Karhu tai Karhunen, vrt. ven. hellittelymuoto miška), Otjujev (mahdollisesti Otila tai Oittinen), Remšujev sekä Tjutšejevin 2 perhettä. Lisäksi olivat tyhjiillään poismuuttaneen Miškojevin (ks. edellä Miškujev) ja kuolleen Kogujevin (Kohonen) talot.

Isäntien joukossa oli lautamies, tselovalnik, Jaakko Paavonpoika Remsunen (Iakunka eli Jakunok Pavlov Remšujev), jolla oli kolme poikaa: Pjotr, Semjon ja Nikita. Lautamiehen asema viittaa suvun pidempiaikaiseen eloon seudulla, sillä uusi tulokas tuskin olisi sellaista saavuttanut. Jaakon suvun

¹ Vuokki-alkuisia paikannimiä löytyy Suomen puolelta Hyrynsalmella, sekä esim. Vuokkiniemi Pohjois-Savon Karttulaista ja Vuokkilampi Keski-Suomen Uuraisissa. Vuokkiniemi-nimen alkuliite on saamelaisperäinen; "vuo":lla alkavia maastonimiä esiintyy paljon saamenkielissä. Esimerkkejä nyky-pohjoissaamesta: "vuopmi", vuoma eli metsämaa, alava maa; "vuovdi", metsä; "vuohčč", vuotso eli kapea vetinen jänkä; "vuohpi", pitkä kapea lahti.

tullessa Vienaan oli alue ilmeisesti vielä harvaan asuttua seutua, sillä suku jätti laajalla alueella nimensä paikkanimiin, kuten Remsulansuo Vuokkiniemessä, Remsunjärvi Kontokin Niskajärvellä sekä Remsunvaara ja -suo Kontokin Akonlahdella ².

Vuokkiniemen kirkonkylällä oli vielä 1900-luvullakin Remsujen asuttama Vanhala-niminen talo. Jos nimenmuodostus on ollut samanlainen kuin Suomessakin, jossa Vanha- alkuiset talon ja kylien nimet yleensä viittasivat alueen kaikkein vanhimpaan asutukseen, niin ehkä jo Jaakko Paavonpoika oli valinnut talonsa paikaksi Ylä-Kuitin rannan nykyisen Vuokkiniemen kohdalla.

1800-luvun perimätieto, jolloin Remssulat eli Remsuset muodostivat "lähes puolet" Vuokkiniemen asukkaista, muisti suvun kantaisän tulleen Vienaan Pohjois-Pohjanmaan Limingalta. Remsu-nimeä ei kylläkään tavata Limingalla, mutta sen sijaan siellä 1500- ja 1600-luvun verokirjassa tunnetaan nimi Kramsu eli Krampus ³. Suvun matka Limingalta Vienaan on saattanut kulkea Kainuun kautta, sillä veroluettelossa 1605 mainitaan siellä asuneen Remsuisen ⁴ ruokakunta, jota ei kuitenkaan enää mainita 1626. Hyrynsalmen Luvankylän tienoilta tallennetut paikannimet Rempsunlampi, Remsunsuo ja Rempsu-niminen metsämaisema saattavat olla muisto suvun asumisesta Kainuussa.

Kaskenpolttoa. B. Lindholm 1872.

Vienan asettuneiden Remsujen ja muidenkin vuokkiniemelaisten toimeentulo muodostui jo alusta lähtien monien lähteiden summasta - elinkeinoja olivat mm. maanviljelys, karjanhoito, metsästys, kalastus sekä tavaran rahti, välitys ja kauppa; painotukset eri tulonlähteiden välillä vaihtelivat aikojen myötä ⁵.

Ottaen huomioon, että merkittävä osa väestöstä oli joko Pohjois-Pohjanmaalta tai Kainuusta kotoisin, on myös erittäin perusteltua veikata, että iso osa jo varhaisimman läntisen Vienan asutuksen toimeentulosta tuli tavaran välityksestä tai kaupasta. Niinä aikoina olivat vesistöt (sekä veneillä sulan aikana että jääteinä talvella) parhaita kulkureittejä ja Vuokkiniemen sijainti Ylä- Kuitijärven rannalla oli keskeinen; sieltä pääsi itään päin vesistöjä pitkin Vienanmeren rannikolle, länteen Kemi-, Ii- ja Oulunjokien kautta parinsadan kilometrin päähän Pohjanlahdelle sekä etelään Laatokalle ja Suomenlahteen.

² Akonlahdella asui 1762 (1679) asui suku Remsonen, joka todennäköisesti oli Vuokkiniemeltä. Remsu-nimeä tavataan Vuokkiniemen lisäksi myös Pongalahdella 1762 alk., Tollonjoella 1786, Kivijärvellä 1762 (1718) ja Uhtualla 1679.

³ Limingalla oli talo Kramsula ja siellä asui vielä 1600-luvulla isäntä, lautamies Perttu Kramsu, joka 1681 kävi naapureineen tupakanhakatulla Räävelissä ja möi kauppatavaransa luvattomasti Ruotsin puolella. Pohjanmaalta löytyy myös paikkanimet Kramsu ja Kramsunperä (Ruukki), sekä Kramsu (Kauhava).

⁴ Kainuun Remsuisien nimen nen-loppuliite viittaisi savokarjalaiseen alkuperään, mutta Savon vanhemmissa vero- ym. kirjoissa ei esiinny nimiä Remsu, Rempsu, Remsuinen tai Remsunen mihinkään ajankohtaan; tämä tukee Remsujen perimätietoa pohjalaisesta lähdestä.

⁵ Kaikkein vanhimpien aikojen tulonmuodostusta voimme vain arvailla, mutta jonkinlainen runko ja tukipilari oli tietenkin maanviljely ja karjanhoito. Siihen viittavat jo pysyvän asutuksen muodostuminen, mutta myös vuoden 1679 verokirjan tiedot. Näistä ei kuitenkaan koskaan tulleet pääelinkeinoja jo pelkästään epäedullisten ilmasto-olosuhteiden vuoksi, sillä Vuokkiniemellä on pitkä ja suhteellisen ankara talvi sekä lyhyt ja kolea kasvukausi. Vuoden kylmimmän kuukauden eli tammikuun keskim. lämpötila on -12 astetta ja heinäkuun keskimääräinen lämpötila +15 astetta. Lumipeite kattaa maan keskim. 170- 180 päivää vuodessa ja kausi, jolloin ei ole pakkasia ja hallat ovat harvinaisia, käsittäen keskimäärin vain 80 päivää kesäkuun alusta elokuun loppuun. Kasvukausi, jolloin lämpötila on keskim. +5 asteen yläpuolella, kestää 130-135 päivää. Lisäksi vuotuinen sademäärä on melko alhainen, n. 500 mm. Ilmastollisista oloista johtuen kasvukausi on niin lyhyt, että se asettaa rajoituksia monien viljakasvien menestymiselle jopa suotuisina vuosina.

Näitä vesistöjä pitkin olivat karjalaiset jo satoja vuosia liikkuneet. Esimerkiksi eräs Nousia Rydz⁶ oli selostanut Ruotsin kuninkaan kirjurille jo vuonna 1555 tarkasti päivämatoineen matkantekoa sisävesiä pitkin Laatokalta Vienanmerelle ja Pohjanlahdelle⁷.

1600-luku näyttää olleen rauhallista ja hyvinvoivaa aikaa vienalaisille. Vuosisadan loppupuolelle osui kuitenkin viimeisen vuosikymmenen hirvittävät katovuodet. Esimerkiksi Suomen väestöstä kuoli kolmasosa nälkään ja ennen kaikkea tauteihin.

* * *

Jos oli 1600-luku loppunut surullisissa merkeissä, ei uusi vuosisatakaan alkanut hyvin, sillä Ruotsin ja Venäjän välillä käytiin 1700-1721 suurta Pohjan sota. Yli kymmenen vuotta käydystä sodasta huolimatta elivät talonpojat Kainuussa ja Vienassa vielä sovussa keskenään, kunnes Suomen puolella 1712 takavarikoitiin Kajaanin markkinoilla olleelta neljältä vienalaiselta myyntiin tarkoitettu 4 300 kyynärän eli 2 580 metrin suuruinen sarkaerä (toisen tiedon mukaan 3 000 kyynärää).

Tapahtuma laukaisi "sarkasodan", jolloin venäläiset ja karjalaiset sekä muutamat Pielisen talonpojat hyökkäsivät rajan yli Kainuuseen, ryöstivät ja tuhosivat Kajaanin kaupungin ja Sotkamon pitäjän talot:

"Neljä venäläistä kauppiasta oli tuonut Kajaanin talvimarkkinoille kaupattavaksi 4 300 kyynärää sarkaa, josta he maksoivat kaupungin tullille normaalin tulliveron. Kauppa ei kuitenkaan käynyt, joten he joutuivat viemään sarkaerän pois ja he jättivät sen odottamaan seuraavia markkinoita ristijärveläisen Pekka Tolosen taloon. Saavuttuaan syksyllä Perttulin markkinoille he ottivat sarkaerän mukaansa ja jättivät sen Paltaniemen edustalla olevaan Hevossaareen välttyäkseen uudesta tullimaksusta. Sitten he lähtivät tiedustelemaan Kajaanin markkinoille, löytyisikö sieltä ostajaa. Markkinoilla he tapasivat oululaisen kauppiaan Jakob Estlanderin, joka oli kiinnostunut asiasta ja lähti sarkakauppiaiden mukaan katsomaan sarkaerää. Estlander piti kuitenkin hintaa liian korkeana eikä kauppooja syntynyt. Oululainen oli kavala ja ilmoitti tullimiehille sarkaerän paikan, jolloin tulliveronkantaja Johan Hoffrén lähetti kaksi sotilasta ja vävynsä Peter Jessenhausin oululaisen opastamana takavarikoimaan sarkaerän. Turhaan yrittivät venäläiset selostaa tarkoitustaan ja niin sarka otettiin takavarikkoon. Väärästä kärsineet venäläiset uhkasivat palata kostamaan ja lähtivät takaisin omaan maahansa.

Kauan ei kosta tarvinutkaan odottaa, kun venäläinen noin 300 ammattisotilastakin sisältänyt joukko lähti sarkakauppiaiden johtamana kohti Kajaania. Vihiä heidän tulosuunnitelmastaan saatiin, mutta koska tämänlaatuista huhuja oli puolin ja toisin rajaa aina liikkeellä, ei niitä otettu todesta. Niinpä Kajaaninlinna varoitettiin lähetetty sotilas Paavo Partanen jäi tiistaina maaliskuun 11. päivänä Sotkamoon Heikki Tervon luo yöksi. Partasen nukkessa vielä toista yöuntaan Sotkamossa vihollisjoukko jo riehui 13. päivän aamukolmelta Kajaanissa.

Kaupunkilaiset heräsivät kauheaan verilöylyyn, jota on vaikea edes kuvata. Linnaan ei ollut osattu kutsua edes lääninkomppaniaa avuksi, vaan siellä oli vain neljä vartijaa linnanpäällikön lisäksi. Viholliset ryöstivät, minkä vain irti saivat, tappoivat ja polttivat. Tullimies Hoffrén sai kolme keihäänpistoa kylkeensä, mutta onnistui raahautumaan pakoon ja jäi henkiin. Hänen lapsensa vietiin vangeiksi Venäjälle. Vihollispartio aloitti tuhotyönsä ryöstäen ja polttaen eteläisen kaupunginosan kahdeksatoista taloa. Koulutalokin joutui hävitysvimman kohteeksi. Kirkko ryöstettiin ja kirkkoherra Gabriel Cajanus sai niin vakavia vammoja, että kuoli haavoihinsa. Kirkkoherran vaimo ja pieni lapsi pelastuivat lapsen ojennettua kätensä kiiltävää iskuvalmiina ollutta miekkaa kohden, jolloin lapsen anova katse pehmitti raakalaisen ja tämä jätti tekonsa tekemättä.

Tätä raakalaisjoukkoa johti sarkakauppias **Jaakko Rämösy**. Jostakin syystä joukko ei tällä reissulla hävittänyt kaupungin pohjoisosia eikä yrittänyt linnan valloitusta. Linnasta ammuttu tykinlaukaus surmasi kaksi venäläistä sotilasta. Osa rosvojoukosta riehui Paltaniemellä sarkakauppias Hilippa Simonpojan johdolla. Luultavasti loputkin kaksi sarkakauppiasta, Teppana Tiivonainen ja livana Perttunen olivat joukossa kostamassa sarkakaupassa kokemaansa väärästä. Paltaniemen pappilaan ryöstäjät saapuivat talonväen ollessa juuri nousemassa yösijoiltaan. Rovasti Erik Cajanus oli pitäjällä käymässä, jolloin hänen rouvansa ja lapsensa joutuivat kidutuksen kohteiksi. Rovastin ylioppilaspoika Johannes sai miekaniskun olkapäähensä ja kotiopettajana toiminut ylioppilas lisä Björklund sai pihalla juostessaan keihään kylkeensä. Heidät saatiin myöhemmin siirrettyksi hoidettaviksi Ouluun, jossa he vain vaivoin paranivat. Ennen poistumistaan pappilasta viholliset saivat saaliikseen runsaasti rahaa sekä tina- ja hopeaesineitä. Sama toistui vallesmanni Tammelanderin talossa Immolassa. Tammelander oli myös poissa kotoa, joten kotona olivat saivat kokea koko hävityksen ja kidutuksen kauheuden. Hilippa Simonpoika repäisi rouva Tammelanderilta kultasormuksen kädestä ja siappasi

⁶ Rydz" eli "Ryssä" ei ole sukunimi - karjalainen Nousia oli saanut ortodoksikasteen; kaikki kreikkalaisortodoksit kansallisuudesta riippumatta olivat kansankielessä "ryssiä", samoin kuin ortodoksien mielestä kaikki luterilaiset olivat "ruotseja".

⁷ 1900-luvulla kirjoitti Sakari Pälsi runollisesti "vanhasta valtavylystä" näin: " Tie alkaa Pohjanlahdesta ja päättyy Vienan Kemiin, ja sen pituus lähentelee kahdeksaasataa kilometriä... Se on mahdollista onnellisten luonnonolosuhteiden ansiosta, ne liittävät toisiinsa kaksi pitkää vesistöä, jotka kumpikin mereensä laskien aavaavat tiet suureen maailmaan. Tätä luonnon tekemää tietä kuljetaan niin kesällä kuin myöskin talvella. Sitä on kuljettu pian tuhat vuotta, ja välineinä ovat olleet samat alkeelliset neuvot, vedessä uiva alus ja lumella luistava jalka. Siitä on viety ja tuotu monenlaista tavaraa, turkkia ja kalaa, hopeata ja silkkiä, tervaa ja tukkipuita. Sama vanhaa tietä pitkin ensimmäiset Kalevalan runotkin tulivat laukkuriin mukana Suomeen...." (SAKARI PÄLSI, Karjalan talviteillä, 1922, s. 13).

mukaansa hopeapokaalin. Suuri määrä valtion rahoja joutui venäläisten saaliiksi, samoin asiakirjoja ym. Kirkko joutui niin ryöstetyksi, ettei alttariliinaakaan jätetty jäljelle”.

“Sarkasodan” jälkeen oli rauha mennyttä. “Varassodan” aikana suomalaiset 1718 vuorostaan kävivät Vienan puolella. Majuri Salomon Enbergin johtamat sissijoukot tekivät silloin maaliskuussa 22 päivän mittaisen ryöstöretken, jonka seurauksena esim. Latvajärvi, Kivijärvi ja moni muu kylä autioitui kokonaan.

Utualla kerrottiin Elias Lönnrotille vielä 1830-luvulla hyökkääjien julmuuksista, murhista ja kylän tuhoutumisesta asuinkelvottomaksi (Helsingfors Morgonblad 31.7.1835) ja kostamuksellaiset kertoivat Juveliukselle 1886 että: “Ennen suuria sotia oli ollut 40 viljavaa vuotta, mutta sota hävitti kaiken varallisuuden. Sitten tuli 3 hallavuotta, jyvätöntä. Suurten sotien aikana elettiin hiiren ikää, kun hengen otajat oli päällä. Ihmiset söivät hutuksi keitettyä nurmiheinää. Myös syötiin suksen varpahallisia ja kengän rajoja”.

Niin kovaa kuin elämä olikin silloisille eläjille, ovat tällaiset tilanteet kiitollisia historioitsijoille. Aunuksen lääninkanslian viranomaiset laativat luettelon suomalaissisien paikallisväestöltä ryöstetystä ja tuhotusta irtaimistosta. Menetysten ollessa ehkä jossain määrin liioiteltuja, antaa luettelo kuitenkin kuvan vienalaisten harjoittamista elinkeinoista. Virallisen selvityksen mukaan käsitti vihollisen Vienasta koama saalis 1 125 ruplaa rahaa, 5 840 puutaa eli 93 440 kiloa ohraa ja ruista, 120 hevosta, 306 lehmää, 319 lammasta, 6 sikaa, 2 881 arsinaa eli 2 045 metriä palttinaa, 108 kauhtanaa, 1 140 paitaa, 516 arsinaa eli 366 metriä sarkaa, 222 kalaverkkoa, kuusi nuottaa, 7 varsijousta, 7 karhukeihästä ja 25 piilukkopysyää. Lisäksi karjalaiset lunastivat ryöstäjiltä takaisin kuparipannunsa ja –kattilansa. Huomiota herättää vienalaisilta 1712 takavarikoidut ja 1718 ryöstetyt suuret palttina- ja sarkaaerä, jolla olisi voinut vaakatua suurelta osin koko Kainuun ja Länsi-Vienankin väestön.

Jos vahinkoluettelo ei sisällä ylettömiä liioitteluja, on toinen ihmetyksen aihe luettelon valtava viljamäärä. Viena ei ollut myöhempinäkin aikoina läheskään omavarainen viljan suhteen, joten väestön menettämästä viljasta suurin osa on täytynyt olla kaupattavaksi tarkoitettua tuontiviljaa. Koko läntisen Vienan väestö oli maksimissaan muutama sata henkilö, joten ryöstetty viljamäärä vastasi vähintään sata, ellei useampaa sataa kiloa per asukas. Oman viljelyn tuotto Vienassa parhaimpinaikin satovuosina tuskin laskettiin monena kymmenenä kilona.

Vuosien 1679 ja 1720 välisenä aikana Vuokkiniemen seudun asukasluku pieneni neljänneksellä. Syitä väestökatoon olivat 1690-luvun lopun ankarat katovuodet ja suuri Pohjan sota. Lisäksi oli ruotsien joukko majuri Enbergin johdolla hyökännyt Vianaan vielä toisenkin kerran, 1720. Vuokkiniemen kyläpäällikön Jaakko Remsun (Jaakko Paavonpojan pojanpoika Iakov Nikitin Remsujev, kyläpäällikkö ainakin 1719-20, todennäköisesti se sama Jaakko Rämö, joka oli ollut mukana hyökkäyksessä Suomen puolelle 1721) mukaan henkiin jäi vain 7 miespuolista asukasta (pojat mukaan lukien, naisia ja tyttöjä ei vielääkään laskettu), kun siellä aiemmin oli ollut 30.

Kyläpäällikön selostus asukkaiden kuolemista oli kuitenkin ehkä liioiteltu, sillä tilanteen rauhoituttua asukasmäärä kasvoi melko pian takaisin entiselleen, kun asukkaat palailivat piilopaikoiltaan saloilta tai missä lie olivat olleet sotaa ja kurjuutta paossa.

Vuokkiniemen kylän asukasmäärä 1726 oli jo 32 miestä ja poikaa. 1762 laskettiin vihdoin jo naiset ja tytötkin mukaan ja kokonaismäärä oli nyt 148. Koko Vuokkiniemen alueen asukasmäärä kasvoi hiljalleen, 1762 siellä oli 377 henkeä ja 1793 jo 815 henkeä, joista Vuokkiniemen keskuskylässä 260.

Ruotsi ja Venäjä kävivät 1700-luvun alkupuoliskolla vielä toisenkin sodan. Taas venäläiset voittivat. Tämä 1740-luvulla käyty sota ja sitä seurannut Suomen miehitysaika, ns. pikku viha, ei näytä vaikuttaneen kovastikaan elämään Vienassa tai Kainuussa. Ehkä siihen vaikutti se, että Iivana Remsu oli käynyt Suomen puolella 1741 puhumassa rauhasta. Iivana oli edellä mainitun Jaakon veli – veljesarjaan

⁸ HEINO VÄISÄNEN, Kainuun kansan vaiheita 1500-1900 (1998). Kirjan selostus on varmaan myöhempien käräjätarkistusten perusteella tehty, joten kaikki ei ehkä ole aivan todenmukaista, koska tapahtumien silminnäkijöiden etujen mukaista oli maalata tapahtumista mahdollisimman musta kuva ja löytää nimettyjä syyllisiä – on esim. aika epätodennäköistä, että talonpoika, kylävanhin Jaakko Rämö olisi johtanut venäläisiä sotilaita muuta kuin korkeintaan oppaana.

kuului vielä kolmantena Spiridon. Iivana tapasi Kajaanissa kruununvouti Mathias Castrénin, jolle hän ehdotti, että vaikka maat jossakin sotivat keskenään, olisi kuitenkin "hyvä meille kaikille, jos täällä jatkaisimme kaupankäyntiä, kuten kahden edellisenkin sodan aikana".

Vuokkiniemi itsenäistyi 1787 mennessä omaksi pitäjäksi. Pitäjä käsitti Vuokkiniemen seudun lisäksi Kiihetenjärven kylät sekä Keski-Kuittijärven asutuksen aina Uhutjoelle saakka. Samoihin aikoihin alue itsenäistyi omaksi seurakunnaksi. Jo ennen seurakunnan perustamista Vuokkiniemen kylässä oli ollut rukoushuone, tšasouna, kunnes vuonna 1804 sen tilalle rakennettiin kirkko.

Vuokkiniemen 1804 rakennettu kirkko, joka paloi 1939.⁹
Kuva: Karjalan Heimo, no. 5-6/1997.

" Illämpäivänä, konsa proasniekka¹⁰ Vuokkiniemen oli, kahtetoista soaten oltih kirkössä. Siellä pappi sluusi kaikkie jorhasi ne malitvot kaikki. Siitä lähetti peltoja kiertämäh. Aina vähäni paikassa moliittih. Vettä oli astiessa, siit oli semmoni siipi, siitä huiskutettih vettä kahem puolen, kun niitä peltoja kierrettih tai mollittih jotta Jumal antais vihman, jotta kasvais pellot. Kun kovin alko kuivuo pellot niin se kaikitti käyti molimah sinne (pelloille) Jumalata jott antais vihman. No siitä kun tultih kirikköh, siitä papill oli risti keässä ta kaikki käyti suutelomassa sitä ristiä. Siitä lähetti kotih. Rissillä kun käyti silloin kirikkö loppu; siitä mäntih kaikki kotihis" . **Mari Remsu** Pertti Virtarannan kirjassa " Vienan kansa muistelee").

Vuonna 1807 vedettiin sekä Ruotsi että Venäjä mukaan eurooppalaiseen suurvaltapolitiikkaan ja maat joutuivat jälleen sotaan keskenään. Venäjä oli taas voitokkaampi ja jo kolmannen kerran sadan vuoden aikana tuli Suomi taas valloitetuksi. Ensimmäisen miehityksen jälkeen oli Venäjä palauttanut lähes koko Suomen takaisin Ruotsille, toisellakin kerralla lohkaissut itselleen vain osan, mutta nyt tällä kertaa Suomi jäi autonomiseksi suurruhtinaskunnaksi Venäjälle. Vuodesta 1809 lähtien ei enää ollutkaan valtakunnanrajaa Vienan ja Suomen välillä.

Samoihin aikoihin, kun uusi ajatus "yhtenäisestä kansasta omassa kansallisvaltiossaan" heräsi suomalaisten ja monien muidenkin eurooppalaisten kansojen mielissä 1800-luvun alussa, huomattiin että vanhat perinteet olivat parhaiten säilyneet rajan takana Vienassa. Yhtenäisellä kansalla täytyy olla yhtenäinen menneisyys, ja menneisyyttä saatiin nyt kansanrunoista. Enää ei vanhat runot ja uskomukset olleet kirkollekaan kilpailija.

⁹ Vuokkiniemi-seura rakensi vanhojen piirustusten mukaan uuden kirkon 1990-luvulla.

¹⁰ Prasniekka (tai pruasniekka, proasniekka, purasniekka; lähtösana on ven. "prazdnik", juhlahjumanpalveluspäivä) on paikkakunnan kirkon suojeluspyhimyksen vuosijuhla. Jokainen ortodoksinen kirkko tai tšasouna (rukoushuone) on omistettu jollekin henkilölle tai tapahtumalle; esimerkiksi Vuokkiniemen kirkon suojelija on profeetta Ilja, Elias, jonka vuosipäivä on 2. elokuuta. Vastaavasti on Akonlahdella ja Uhtualla vietetty Petron päivää, Tetriniemessä Miikkulan päivää, Miinoassa Spoassun päivää ja Kostamuksessa helluntaita. Praasniekan aikana kokoontuu paikkakunnalle väkeä koko pitäjän alueelta ja kauempaakin. Vaikka juhlan keskus on kirkko ja sen jumalanpalvelukset, oli juhlapäivillä menneinä aikoina myös maallinen merkitys, sillä yhtenäisistä, sovituista ja vakinaisista vierailupäivistä oli monta etua. Esim. nuorisoppi perinteitä osaaavilta vanhemmilta ihmisiltä kansalais- ja tapataitoja, mutta ennen kaikkea he pääsivät tapamaan ikäisiään ja etsimään avioliittoehdokkaita. Laajemmalta kannalta katsottuna täyttivät vierailupäivät tehtäviä liittyen myös yleiseen tiedotukseen ja sosiaaliverkoston syntyyn, ja niiden aikana seuloitui esille esim. pitäjien tulevia johtohenkilöitä.

Varsinaisen alkusysäyksen kansanperinteen talteenotolle antoi Pohjanmaalla asuva piirilääkäri ja kansanrunouden kerääjä Sakari Topelius, jonka tietoon oli tullut vienalaisten laukkukauppiaiden laulutaito. Vaikka Topelius itse ei koskaan käynyt Vienassa, laulatti hän 1821 kauppamatkalla ollutta tšenalaista Jyrki Kettusta, joka Topeliuksen kautta esitti hämmästyneelle suomalaiselle lukijakunnalle kuusi pitkää muinaisrunoa. Topelius mainitsi toisen julkaisemansa kansanrunousvihkonsa esipuheessa 1823 vanhoja runonlauluja veisattavan enää vain Suomen itäisillä ääriillä ja luoteisessa Venäjänmaassa ja kirjoitti vielä 1831: "Yksi ainoa maanpaikka, sekin Suomen piirin ulkopuolella, tai muutama pitäjäs Arkkan- gelin Läänissä, erinomattain nimitettävä Vuokkiniemen Pitäjäs, säilyttää vielä vanhat tavat ja vanhan urosväen jutut vilpitiönä ja puhtaana. Siellä veisaa vielä Väinämöisen ääni, siellä soi vielä Kantele ja Sampo".

Ensimmäinen Vuokkiniemellä käynyt runonkerääjä oli kielitieteilijä A.J. Sjögren 1825. Eeppisten runojen osalta nousi tärkeimmäksi kerääjäksi kuitenkin Elias Lönnrot, joka kävi useammalla keräysmatkalla Vienassa 1830-luvulla. Runonlaulajat itse eivät tunteneet mitään yhtenäistä teosta, vaan ainoastaan erilaisia eri aiheista kertovia runoja. Lönnrot ryhmitti kuitenkin palasista yhtenäisen eepoksen, Kalevalan. Ehkä Lönnrot tosissaan uskoi, että joskus oli ollut olemassa suomalainen runoepos, jonka hän pyrki ikään kuin löytämään uudelleen. Ja ellei olisi ollutkaan, otti hän tavoitteeksi antaa Suomen kansalle sellaisen.

Myöhemmät perinteenkerääjät huomasivat, että Vienasta saa talteen paljon muutakin kuin eepisiä runoja; 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla taltioitiin myös arkisempaa käyttörunoutta, loitsuja, häävirsiä, kehtolauluja, lastenrunoja ja työlauluja. Tämä tallennustyö jatkui vielä koko 1900-luvun.

Myös Remsun suku kasvatti runonlaulajia¹¹. Lukki Iivanantytär Remsunen, joka oli avioitunut Venehjärvelle, opetti runonsa tyttärelleen Hoto Lesonille. Kusti Karjalainen tapasi 1894 tollonjokelaisen Okahvie Matvenna Remsujeffin, jolta kolme vuosikymmentä myöhemmin Marttini kirjoitti Kajaa- nissa muistiin loitsuja ja taikoja. Anni Remsujeff Tollonjoelta meni miehelään Uhtualle ja sai sukunimekseen Bogdanoff. Hänen isänsä oli ollut taitava laulaja ja ilmeisesti oli osa Annin runoista tältä opittu- ja. Anni lauloi Kalevala-aiheista, mutta myös muuta epiikkaa, häävirsiä, kehtolauluja, lastenrunoja, työ- lauluja, loitsuja. Kempainen ja Salminen kirjoittivat Annilta 1910-luvulla kaikkiaan satakunta runoa ja loitsua.

1850 kuului Vuokkiniemen seurakuntaan 12 kylää, 207 ruokakuntaa ja 1 940 asukasta¹². Kirkonkylän 460:sta asukkaasta oli 142 Remsuja, jakautuen 14 ruokakuntaan ja 29 perheeseen. Iältään vanhin oli 1772 syntynyt, 1800-luvun alkupuolella Suomessa yhdessä poikansa Vasilin kanssa laukkukaupalla käynyt Feofan Mitrofanof Remsujev¹³.

Louis Sparre kirjoitti vuoden 1892 Vuokkiniemen kirkonkylästä, että suurin osa kylää, kolmisenkymmen- tä taloa, oli aukealla hiekkamaalla, pienen valkean kirkon ympärillä. Näiden talojen takana pohjoispuolel- la kohosi hiekkaharju, joka suojasi niitä ikäänkuin korkea linnoituksen vallitus. Harjun toisella puolella oli toinen puoli kylää ja majatalo. Seudut olivat saaneet lujasti vaikutuksia lännestä päin, katot olivat mata- lammat, eikä niin vinot kuin muualla, ja ne oli katettu päreillä eikä laudoilla. Seinähirret olivat ulko- puolelta veistetyt, jotavastoin ne muualla olivat aina pyöreät. Usein olivat seinät myöskin laudoitetut, jollaista ei missään aitokarjalaisissa kylissä esiintynyt.

Kusti Karjalainen antoi matkansa jälkeen 1894 selostuksen myös Vienan talojen sisäpuolesta: "Kokonaan toisenlaiset olivat huoneet kuin peninkulman päässä Suomen puolella rajaa. Pohjanmaan itärajoilla on vielä suuria, korkeita savupirttejä, joiden seinät aikojen kuluessa ovat savustuneet kiiltävän

¹¹ Laajalti vienalaisia sukuja tutkinneen Rudolf Toivosen mukaan saattoi kaikkien aikojen ehkä tunnetuin runonlaulaja Arhippa Perttunenkin olla Remsu-sukua. Hänestä Arhipan isä Potap Jakovinoika asui vuonna 1782 perheineen Vuok- kiniemellä ja oli Vuokkiniemen kylänvanhimman Jakov Nikitanpoika Remsujevin poika (TOIVONEN 2002).

¹² Kirkonkylässä asui 50 ruokakuntaa (460 asukasta), Keynäsjärvellä 17 (155), Tsenanniemellä 3 (27), Kivijärvellä 13 (160), Latvajärvellä 25 (233), Venehjärvellä 16 (110), Ponkalahtella 5 (54), Vuonnisessa 36 (355), Mölkössä 3 (28), Pirttilahdella 12 (93), Jyväälähdellä 25 (242) ja Livojoella 2 (23). Vuokkiniemen vieressä olevat sivukylät laskettiin itse kirkonkylään.

¹³ Feofanin ja Filipin tiedot: TOIVONEN 2003. Vuokkiniemen suurkirkonkylälle myönnettiin 1830 passeja 53 kpl, joista 19 Remsujeveille, sekä 1831 39 kpl, joista 11 Remsujeveille.

mustiksi, pitkine honkapöytineen peräseinällä. Lattiat ja penkit ovat tavallisesti harmaan, ilkeännäköisen liian peitossa, sillä täällä ei tosiaankaan aina tupia pestä. Karjalassa sitä vastoin on pirtti kuin pienten lasten nukkein maja, pienija puhdas; lattiat, penkit ja seinät ovat enemmän kuin miehen korkeudelta hangatut häikäisevän valkoiseksi, eikä suuria törkykasoja saa lattialle keräytyä. Oudoksestaan tunnustaa omituiselta, että samat naiset, joita päältä katsoen ei luulisi sellaisiksi puhtauden rakastajiksi, pitivät pirttinsä niin siisteinä” .

1800-luvun puolivälissä tulee näkyville tarkennuksia pitäjän asukkaiden elinkeinoista. 1860-luvun tilastojen mukaan olivat tärkeimpiä viljakasveja ohra, ruis, peruna ja nauris, mutta myös kauraa viljeltiin. Leipäviljaa saatiin keskinkertaisena maatalousvuonna kuitenkin vain n. 2,6 kuukaudeksi. Viljan omavaraisuus oli ehkä ollut suurempi vuosisadan alkupuoliskolla, kun vielä harjoitettiin suurimpia satoja antavaa viljelytapaa, kaskeamista, mutta 1850-luvulla oli tullut voimaan kaskeamiskielto. Kieltoa ei kuitenkaan sovellettu 1860-luvun jälkipuolen Pohjois-Venäjän ja Pohjolan raskaiden katovuosien aikana.

Katovuodet, jotka olivat Euroopan viimeinen rauhanaikainen suurten mittojen luonnonkatastrofi, tappoi Suomessa 70 000 - yli 100 000 ihmistä nälkään ja tauteihin. Sitä ennenkin oli vuosisadan aikana ollut pahoja kuolinvuosia, esimerkiksi ns. moruvuosina 1832-33 tappoi kulkutaudit ja nälkä kansaa molemmin puolin rajaa, kuolleisuus esim. Kajaanin kihlakunnassa oli n. 14%; ilmeisesti rajan itäpuolella silloin kuitenkin oli viljaa, koska suomalaiset talonpojat kävivät kerjuu- ja viljanostomatkoilla Vienassa.

Vuosina 1870 ja 1873 saivat Vienan talonpojat luvan raivata valtion metsiin 40 vuodeksi heidän käyttöönsä siirtyviä uudistiloja. Siitä huolimatta oli Vuokkiniemen pitäjän viljelty peltoala/asukas vuosisadan lopulla vain kolmasosa siitä mitä rajan takana Kainuussa. Kylvetyn alan suhteellinen pienuus joihtui tietävästi ennen muuta viljelykseen sopivan maan puutteesta, sillä yli puolet pitäjän maista sijaitti peltoviljelyyn huonosti soveltuvalla Maanselän itäisellä rinteellä.

Kotieläimiä pidettiin omaan tarpeeseen, mutta ei tulonlähteeksi. Vuonna 1865 Vuokkiniemen pitäjän kotieläinkanta käsitti 139 hevosta (1 hevonen/20 asukasta), 357 nautaa (1 nauta/n. 8 asukasta) ja 760 lammasta (1 lammas/n. 4 asukasta). Keskimääräisessä taloudessa asui hieman runsaat 8 henkeä.

Suurin osa toimeentulosta tuli siis muusta kuin maataloudesta ja karjanhoidosta. Vuonna 1865 pitäjäläiset ansaitsivat ansiotyöstä kotipitäjän ulkopuolelta sekä pyyntielinkeinoista kotitaloutta kohti laskettuna keskimäärin 39.9 ruplaa, joista 19.3 ruplaa meni verojen maksuun.

Metsästyksestä saadut tulot muodostivat neljäsosan pitäjäläisten kaikista rahatuloista. Metsästyksen ja kalastuksen pyyntisaalis myytiin lähimmässä kauppakeskuksessa, Kajaanissa tai väliittäjille, jotka toimittivat ne markkinoille.

Suomessa harjoitetusta laukkukaupasta saadut tulot käsittivät 1800-luvun puolivälin tilastojen mukaan ainakin 28.6 % pitäjäläisten kaikista raha-ansioista. Vaikka kaupankäynnillä saatuja tuloja todennäköisesti on vähätelty (jo pelkästään sen vuoksi, että kiertävä maakauppa oli Suomessa kiellettyä 1870-luvulle asti) viranomaisille luovutetuissa puutteellisissa tiedoissa, oli se kiistattomasti tärkein tulolähde. Tähän sopii esimerkiksi verrata Elias Lönnrotin lehtiartikkelia muutamaa vuosikymmentä aikaisemmalta ajalta (Helsingfors Morgonblad 28.7.1834), jossa mainitaan, kuinka pelkästään Vuokkiniemen pitäjistä eräänä syksynä oli lähdössä 400 miestä kaupan tekoon Suomen puolelle. Keväällä ei näistä kukaan palaisi ilman 100 ruplan tienestiä, mutta monet jopa 2 000 ruplalla ¹⁴. Osan sanottiin vaihtavan myyntitavaransa Suomen puolella turkiksiin ja kankaisiin, jotka sitten möisivät Kajaanissa tai Arkan-gelissa. Kaikki artikkelin luvut ovat mahdollisesti yliarvioituja, mutta antaa kuitenkin suuntaa laajuudelle.

Vuokkiniemen pitäjän asukasluku 1907 oli n 3 005 henkeä, koko Vienan n. 20 000 ja koko Itä-Karjalan n. 80 000. Vuonna 1904 asui kirkonkylän 109 talossa 749 asukasta. Mukaan laskettiin lähialueen asutuskeskukset Iutala, Rimpiranta, Karkujärvi, Tollonjoki, Kapula, Piesunki ja Riinuojärvi.

Vuonna 1905 oli pitäjäläisillä 600 nautaa, 2 200 lammasta ja 210 hevosta. Neljässäkymmenessä vuodessa oli nautakarjan määrä lähes kaksinkertaistunut, mutta väestönkasvun vuoksi kasvoi eläinten määrä henkeä kohti vain vähän. Lampaiden määrä kasvoi samassa ajassa lähes kolminkertaiseksi ja

¹⁴ Samoihin aikoihin maksoi ruistynnyri 13 ruplaa Oulun torilla (Oulun Viikko-Sanomien 8.12.1832). 2-3 tynnyrillä ihminen kitkuttaa tarvittaessa hengissä vuoden päivät.

kanta kasvoi asukasta kohti kaksinkertaiseksi (keskim. n. 4 lammasta/talous). Hevosten määrä pysyi edelleen alhaisena, eikä omaa hevosta ollut edes joka toisessa talossa. Valtio omisti lähes kaiken maan Vienassa, 98,5%.

Edessä oli nyt suurin muutoskausi Vienan historiassa, sillä poliittinen kuohunta 1900-luvun alkupuoliskolla mursi perinteisen vienalaisen elämäntavan, politisoi ja hajotti yhteisön. Kyläläiset, jopa perheenjäsenet, kääntyivät toisiaan vastaan ja pakolaisuus irrotti ihmisiä sijoiltaan. 1910-luvun loppupuolen ja 1920-luvun alkupuolen tapahtumat Itä-Karjalassa olivat äärimmäisen monimutkaisia ja nopeasti vaihtelevia.

Elokuusta 1914 lähtien oli Venäjä ollut mukana 1. maailmansodassa ympärysvaltojen joukossa. Ennen kuin Venäjä irtautui sodasta (maaliskuu 1918), puhkesi Venäjän vallankumous (helmikuu 1917) ja Suomi itsenäistyi (joulukuu 1917). Venäjän poliittinen hajanaisuus näytti antavan Itä-Karjalan asukkailla mahdollisuuden paremmin hallita maatansa. Autonomiapyrkimys tuotiin virallisesti ensi kerran julkisuuteen Uhtuan puuasniekoilla heinäkuussa 1917, jolloin päätettiin laatia perustuslakia säätävälle kokoukselle ehdotus Karjalaisen hallintoalueen perustamisesta. Ajatus oli oikeastaan ollut idullaan jo vuosisadan vaihteessa, kun Suomeen asettuneet vienalaiskauppiat perustivat entisille kotiseuduilleen kouluja, kirjastoja ja lukutupia.

Maaliskuusta 1918 lähtien Vienassa seikkaili monen eri tahon asejoukot. Suomesta lähti 2 vapaaehtoisryhmää, joista toinen juuttui heti rajan tuntumassa taisteluihin punaisten kanssa. Juuri ennen suomalaisten rajanylitystä oli Muurmanskin luona noussut maihin brittien interventioarmeija, pyrkimykseenään estää Saksan mahdollinen tunkeutuminen Jäämerelle. Tilanne muuttui entistä monimutkaisemmaksi, kun brittijoukot elokuussa 1918 ottivat haltuunsa Arkangelin ja Vienanmeren rannikkoa ja riisuiivat siellä aseista neuvostojoukot - entiset liittolaisensa maailmansodassa. Britteihin oli sitä ennen lisäksi yhtynyt joukko Venäjälle paenneita suomalaisia punakaartilaisia ns. Muurmannin legioonana ja itä-karjalaisia Karjalan rykmenttinä.

Elokuussa 1918 alkaneissa Suomen ja Neuvosto-Venäjän rauhanneuvotteluissa suomalaiset tavoittelivat edelleen Kuolaa sekä Itä-Karjalaa. Saksalaisten tuki, johon Suomi oli pannut toivoa, osoitautui katteettomaksi. Neuvottelut katkesivat tuloksettomina ja kohta Saksa romahtikin sotilaallisesti.

Suomalaisten retkikunta joutui luovuttamaan Vuokkiniemen 1.10.1918 punaisten ylivoiman edessä ja pakenemaan Suomeen. Sitä ennen oli, suomalaississien raportin mukaan, punikit syyskuun lopulla ottanut Tollonjoen haltuunsa ja murhanneet siellä parikymmentä asukasta ja pakolaista, mukaan lukien Vasili Remsujeffin. Ennen Tarton rauhaa toukokuussa 1920 miehittivät neuvostojoukot nopeasti suurimman osan Vienasta.

Suomeen paenneiden pakolaisten ja suomalaisten aktivistien kapinanlietsonta, mutta myös vienalaisten tyytymättömyys sotakommunismiin ja suoranaiseen nälkään, puhkesi lokakuun lopusta 1921 lähtien yhteenotoiksi. Vaikka asiaa käsittelevässä kirjallisuudessa ei tätä juuri mainita, lienee kapinoinnin syitä myös olleet vienalaisten syvästi juurtunut uskonto ja perinteinen elämäntapa, joiden on täytynyt olla vaikeita sovittaa yhteen bolshevikkihallinnon kanssa. Eri puolilla Vienaa syntyneistä kapinaryhmistä muodostuneet Karjalan Metsäsissirykmentti ja Vienan rykmentti ryhtyivät toimiin. Lisäksi saapui Suomesta vapaaehtoisina noin 500 miestä ja 27 jääkäriä. Tämä suurimmillaan noin 3 000-miehiseksi koonnut Karjalan vapautusarmeija hallitsi nyt vuorostaan valtaosaa Vienasta ja Aunuksesta.

Huonosti varustetut ja koulutetut metsäsissit joutuivat kuitenkin nopeasti vetäytymään, kun Moskova lähetti heitä vastaan 13 000 sotilaan retkikunnan tykistöineen. Viimeiset sissit peräytyivät Suomeen helmikuun lopulla 1922.

Jo heimosotien aikana siirtyi tuhansia itä-karjalaisia pakolaisina Suomen puolelle – heitä oli Suomessa vuoden 1918 lopussa jo 3 000 henkeä. Osa ehti palata ennen vuoden 1922 kansannousua, jolloin pakolaismäärä nousi 12 000:n. Osa pakolaisista palasi yleisen armahduksen jälkeen 1923 takaisin Venäjälle.

1920-luvun kansannousun kukistumisen jälkeen Itä-Karjalan nimi muutettiin Karjalan Autonomiseksi Sosialistiseksi Neuvostotasavallaksi. 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun alussa käynnistyi tasavallan suuri

teollistamisprosessi. Puutavaran tuotantoa lisättiin, sahoja ja teollisuuslaitoksia perustettiin. Maaseudulla toteutettiin pakkokollektivisointi, joka muutti jyrkästi elämää ja johti lopulta maataloustuotannon supistumiseen. Maaväestön liittyminen kolhooseihin oli muodollisesti vapaaehtoista, mutta käytännössä vastaan hangoittelijat luokiteltiin kulakeiksi ja rangaistiin.

Neuvostojohdon järjestämät joukkomittaiset vainot tuottivat Itä-Karjalassa korvaamattonta menekkiä 30-luvulla. Tuhansia ihmisiä, alkaen Karjalan hallituksen puheenjohtaja Gyllingistä, ammuttiin "kansanvihollisina".

* * *

Talvisodan syttyessä syksyllä 1939 evakuoitiin Vienan väestö kovassa pakkasessa kuorma-autoilla Vienanmeren rannikolle. Aikalaisten muistelmien mukaan oli tämä vaikeaa aikaa: etenkin pieniä lapsia kuoli aliravitsemukseen ja tauteihin. Sodan loputtua seuraavana keväänä tuotiin väestö takaisin koteihinsa.

Jatkosodassa vuorostaan suomalaiset olivat hyökkäjinä. Sodan lopulla siirtyi suuri joukko vienalaisia vetäytyvien suomalaisjoukkojen mukana Suomeen. Eräs muuttajista oli tämän kirjoittajan äidin-äidin äiti Iro Remsu.

* * *

Iro Remsu (os. Remsu) syntyi oli Tollonjoen Jehrimän talossa 1879 ja jäi jo lapsena täysorvoksi. Iron mies Riiko ja poika Iivana kuolivat espanjantautiin, joten Irosta tuli 39-vuotiaana 5 lapsen yksinhuoltaja vain vähän sen jälkeen, kun nuorin lapsi Risto oli syntynyt.

Iron elämästä Neuvosto-Karjalan aikaan on valiettavaa vähän tietoa. 1944 hän muutti 65-vuotiaana isoäitinä tyttärensä Annin perheen sekä poikansa Riston mukana Suomeen. Lapset Teppana ja Santeri olivat kuolleet sodassa; kotikonnuille jäivät poika Aleksin lapset.

Asuttuaan tyttärensä Annin perheessä Vihdin Otalammella ainakin vuodet 1949 ja 1950, karkasi 72-vuotias Iro Ruotsiin, jonne poika Risto oli lähtenyt jo aikaisemmin¹⁵. Siellä Iro tai Ämmö (karj. iso-äiti), kuten häntä kutsuttiin lasten ja lastenlasten keskuudessa, oli mukana Boråsin ortodoksisurakunnan toiminnassa heti sen perustamisesta lähtien 1958. Serkkunsa Mari Remsun kanssa he esiintyivät mm. monissa Kalevalan Kansa Kerhon järjestämässä karjalaisjuhlissa laulaen vanhaa runoa, kertoen stärrinoita ja muita tietoja entisestä elämästä Vuokkiniemen seuduilla.

* * *

Helmi ja Pertti Virtaranta haastattelivat ja nauhoittivat sekä Iroa että Maria useita kertoja vv. 1951-55. Iro oli säilyttänyt vieraassa kieliympäristössä karjalaisen puheenpartensa aivan sellaisena kuin sitä Tollonjoella oli oppinut ja puhunut. Tallennetussa laajassa materiaalissa on eniten kieltä koskevia muistiinpanoja sekä runsaasti myös asiatietoa kylän arkielämästä, elinkeinoista, juhlista, häistä ja hautajaisista¹⁶.

Iron ja Marin antamia tietoja on paljon Pertti Virtarannan kirjassa "Vienan kansa muistelee" vuodelta 1958. Siinä on mm. kerrottu kuinka Iro piti lapset kurissa: "Miula oli kamarin ovem peällä vitšša – siinä kuin oli juomu (= rako) nín sihi oli hyvä pistöä. Lapset varaši kuv vaij juohatit jotta `tuol on Koivuniemen štoarošta´. Vitššalla näin seäreh napsain".

Kirjassa "Vienalaisia lastenlauluja" (1973) on Irolta tallennettu kolmisenkymmentä laulua. Hää- ja kuolinitkut eivät olleet Irolle outoja, mutta näissä perinnelajeissa Mari oli häntä etevämpi. Remsun serkusten perinnettä kävivät Ruotsissa tallentamassa myös mm. Erkki Ala-Könni, Lauri Honko ja Juha Pentikäinen.

Serkukset Iro ja Mari olivat ihmisinä sängen erilaisia. Iro oli hyväntahtoinen hiljainen hyreksijä, Mari taas kovin äkkinäinen luonne. Kummallakin oli erinomainen muisti ja molemmat olivat lukutaidottomia. Irolta on jäänyt jälkeen hänen oma loppuunkulunut kappaleensa "Vienan kansa muistelee" –kirjasta; sisätakakannessa lukee lyijykynällä hapuilevasti kirjoitettu "Iro Remsu" – Iro opetteli vasta vanhoilla päivillä pakolaisena Suomessa lukemaan. Lukutaito ja muisti olivat Pertti Virtarannan mukaan aina sidoksissa toisiinsa. Boreniuskin totesi jo 1873: "Lukutaito, muistitiedon leppymätön vihollinen".

¹⁵ Iron Itä-Karjalan siirtoväen väestökortissa lukee, että "Vihdin nimisms ilm. muk. lähtenyt salatein Ruotsiin v. 1951".

¹⁶ Iron haastatteluista löytyy ääninauhoja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen äänitearkistossa (Tietue 18453, signum 11129: 3 b, nauhoitusaika 21.3.1953, nauhoituspaikka Ruotsi, haastattelija Virtaranta Pertti; sekä Tietue 1674, signum 730: 1, nauhoitusaika 31.5.1961, nauhoituspaikka Ruotsi Borås, haastattelija Virtaranta Pertti).

Iro kuoli 1971, Mari-serkku kahdeksan vuotta myöhemmin, kumpikin Boråsissa. Karjalan Sivistysseuran ja Ruotsin suomalaisen ortodoksisen seurakunnan toimesta pystytettiin 1973 heidän haudalle muistokivi, jossa on heidän korkokuvat.

Vielä tänä päivänäkin on Vuokkiniemen kyläpäällikkönä eräs Remšu (tosin avionimenä). Remsuja asuu Venäjän lisäksi nykyään myös ainakin Suomessa¹⁷, Ruotsissa, Virossa ja Pohjois-Amerikassa. Kaikki sillä nimellä syntyneet lienevät jälkeläisiä sille Paavolle, jonka poika Jaakko 1600-luvulla oli tselovalnik Vuokkiniemellä.

Kirkkonummen Veikkolassa 27.9.2005

Rauno Rosenqvist,
varttiremsu

¹⁷ 142 suomalaista käyttää nykyään sukunimeä Remsu - heistä 30 asuu ulkomailla (Väestörekisterikeskus).

LÄHTEITÄ JA KIRJALLISUUTTA:

KARJALAN LAULAJAT, Pertti Virtaranta – Väinö Kaukonen – Matti Kuusi – Leea Virtanen (toim.) (1968)

JORMA KERÄNEN, Kainuun historia I:2 (1986)

KARJALAN HEIMO – lehti, eri numeroita

HEIKKI KIRKINEN – PEKKA NEVALAINEN – HANNES SIHVO, Karjalan kansan historia (1994)

LAURI KIVINEN, Karjalan puolesta (1919)

JUKKA KOKKONEN, Rajaseutu liikkeessä.

JUKKA KOKKONEN, Kainuun ja Pielisen asukkaiden kontakteista Venäjän Karjalaan kreivin ajasta sarkasotaan, 1650-1712.

JOUKO VAHTOLA, Liminkalaisten historiaa, Liminka 1477-1977, Seija Korte (toim.) (1977)

ARMAS LUUKKO, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II (1954)

KAUKO PIRINEN, Savon historia II:1, Pieksämäki 1982, s. 816).

MATTI PÖLLÄ, Vienan Karjalan etnisen koostumuksen muutokset 1600 - 1800 –luvuilla (1995)

MATTI PÖLLÄ, Vienankarjalainen perhelaitos 1600-1900 (2001)

ALPO RÄISÄNEN, Kainuun murteiden ja nimistön opas (1982)

RUDOLF TOIVONEN, Vuokkiniemen kunta 150 vuotta sitten, Carelia-kulttuurilehti no. 4 (2002)

RUDOLF TOIVONEN, Vuokkiniemen volosti 150 vuotta sitten, Karjalan Heimo no. 11-12 (2003)

PERTTI VIRTARANTA, Vienan kyliä kiertämässä (1978)